

Андрій А. Теребух, Олександр І. Мороз
ОЦІНЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕСТИНАЦІЙ

У статті проаналізовано методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу як передумови започаткування та розвитку діяльності в туристичній сфері. Визначено ключові компоненти процесу оцінювання туристичного потенціалу та перелік основних ресурсних складових. Запропоновано послідовність процесу оцінювання туристичного потенціалу дестинацій в залежності від об'єкта та суб'єкта оцінювання.

Ключові слова: туристичний ресурс; туристичний потенціал; туристична дестинація.
 Табл. 2. Літ. 12.

Андрей А. Теребух, Александр И. Мороз
**ОЦЕНИВАНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА
 ДЕСТИНАЦИЙ**

В статье исследованы методические подходы к вопросу оценивания туристического потенциала как предпосылки основания и развития деятельности в отрасли туризма. Определены ключевые компоненты процесса оценки туристического потенциала и перечень основных ресурсных составляющих. Предложена последовательность процесса оценки туристического потенциала дестинации в зависимости от объекта и субъекта оценивания.

Ключевые слова: туристический ресурс; туристический потенциал; туристическая дестинация.

Andriy A. Terebykh¹, Oleksandr I. Moroz²
EVALUATION OF TOURISM DESTINATIONS POTENTIAL

The article studies the methodological approaches to tourism potential evaluation as a precondition for business activities in tourism industry. The key components of the evaluation process of tourism potential and the list of major resource components are determined. The sequence of tourism potential evaluation of destinations is offered depending on the object and subject of evaluation.

Keywords: tourism resource; tourism potential; tourist destination.

Постановка проблеми. У сучасних умовах активізації розвитку туристичної діяльності актуальним та дискусійним залишається питання визначення підходів до оцінювання туристичних ресурсів та дослідження механізму формування та розвитку туристичного потенціалу території, дестинації. Серед науковців немає однозначної точки зору щодо трактування ключових категорій, які широко використовуються, коли йдеться про оцінювання перспектив розвитку туризму, зокрема: «туристичний ресурс», «туристичний потенціал», «туристична дестинація», як вони співвідносяться; які компоненти охоплюють, хто і для яких цілей повинен здійснювати оцінювання туристичних ресурсів; які методи доцільно використовувати при проведенні оцінювання як туристичних ресурсів, так і туристичного потенціалу.

Аналіз останніх публікацій. У наукових літературних джерелах наразі не визначено єдиного методичного підходу до оцінювання як туристичних ресурсів, так і туристичного потенціалу. Окремі вчені вважають, що повинен оцінюватись «рекреаційний потенціал» [4], розуміючи під ним систему при-

¹ National University "Lviv Polytechnics", Ukraine.

² National University "Lviv Polytechnics", Ukraine.

родних, історико-культурних об'єктів та їхніх властивостей, які використовують у рекреаційній діяльності [11]. Поширеним є підхід, згідно якого туристичні та історико-культурні ресурси потрібно оцінювати в балах [5; 6]. При оцінюванні перспектив розвитку туризму сформувались кілька основних підходів до оцінювання туристичних ресурсів: психолого-естетична, технологічна, рентна, або грошова, кадастрова та бальна оцінка [7]. Немає єдності і щодо територіального охоплення оцінюваних туристичних ресурсів та потенціалу: місцевості, територіально-адміністративної одиниці, району, області, кластеру.

Метою дослідження є: дослідження дефініції категорій «туристичний ресурс», «туристичний потенціал», встановлення їх співвідношення; визначення кола зацікавлених сторін в оцінюванні туристичних ресурсів і потенціалу; визначення прийнятності застосування окремих методів для оцінювання як туристичних ресурсів, так і туристичного потенціалу дестинацій.

Основні результати дослідження. В енциклопедичних виданнях категорія «ресурс» визначається як запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби [2].

Окремо взятий ресурс природний, історичний чи то господарський може формуватись природно, історично, цілеспрямовано, як поодинокий, відокремлений елемент, не обов'язково пов'язаний з іншими ресурсами і не зазнавати цілеспрямованого впливу людини в процесі провадження господарської діяльності. Сам по собі ресурс може мати вартісну, естетичну, історичну оцінку, яка не пов'язана з його безпосереднім використанням. Коли ми розглядаємо ресурси, задіяні в господарський обіг, мова може йти про виробничі, господарські ресурси, які мають цільове застосування. У таких випадках в основу оцінювання окремих ресурсів завжди приймається продуктивність або віддача у процесі господарського використання.

Відповідно, під туристичним ресурсом території, адміністративної одиниці, дестинації слід розуміти «запаси», можливості, які використовуються чи можуть бути використані в перспективі, за умови формування та реалізації тих чи інших туристичних продуктів, послуг. Туристичні ресурси є різноманітні за видами, походженням, формою власності та рівнем участі у формуванні туристичних продуктів. В наукових джерелах одиницею територіального визначення сукупності ресурсів з позиції формування туристичного продукту прийнято вважати дестинацію. Сучасний оксфордський туристичний словник трактує це поняття як країни, регіони, міста, інші території, які приваблюють туристів, є головними місцями локалізації туристичної діяльності, потоків туристів та їх витрат, місця максимальної концентрації визначних туристичних пам'яток, засобів розміщення, харчування, розваг, інших послуг [12]. Окремі дослідники класифікують дестинації відповідно до видів ресурсів [3]. Найбільш повну класифікацію дестинацій в українській науці подає Т.І. Ткаченко [10].

В енциклопедичних джерелах категорія «потенціал» визначається як сукупність усіх наявних засобів, ресурсів, можливостей продуктивних сил, організаційних здібностей тощо, які можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері життєдіяльності людини [2]. Якщо під туристичним

ресурсом дестинації слід розуміти несистематизовану сукупність усіх наявних та потенційних засобів, то із залученням людського ресурсу, можливостей продуктивних сил, організаційних здібностей, інвестицій, необхідних для формування туристичного продукту, ми можемо говорити про туристичний потенціал дестинації, який має кількісну оцінку і може визначатись обсягами конкретних наданих туристичних послуг, як поодиноких, так і комплексних.

Дослідженню категорії «туристичний потенціал» приділялась значна увага багатьох дослідників, використовуючи при цьому різні модифікації визначення зазначеної категорії, «рекреаційно-ресурсний потенціал» [1], «туристичний потенціал підприємства» [9], «рекреаційний потенціал» [11], але здебільше йшлося про характеристики окремих ресурсів.

Об'єктом оцінювання туристичного потенціалу дестинації може виступати територія на якій рекреанти та туристи можуть одержати певний набір послуг. Туристичний потенціал – це сукупність наявних природних та створених людиною явищ, умов, можливостей та засобів, придатних до формування туристичного продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій та програм [8].

Поняття туристичний потенціал підприємства є співзвучним з виробничим потенціалом підприємства [10], коли воно володіє або на визначених умовах розпоряджається набором необхідних ресурсів для надання окремих туристичних послуг, до числа яких можна віднести: проживання, харчування, лікування, прокат, продаж сувенірної продукції тощо. Формування ж туристичних турів та програм в межах окремо взятих господарських формувань без залучення компонентів регіональної інфраструктури, транспортних підприємств, закладів проживання, харчування, страхових компаній, музеїв тощо є ускладненим.

Оцінювання туристичних ресурсів може проводитись безвідносно їх продуктивного використання в туристичній та інших галузях, оскільки ті самі ресурси, зокрема природні, можуть мати різноманітне використання. Ресурс водойма може бути використаний як для ведення рибного господарства, так і для рекреаційних цілей. Лісовий масив може оцінюватись з позиції як лісозаготівель, так і як зона відпочинку після облаштування зони відпочинку, кемпінгу або будівництва бази відпочинку, готелю тощо. Методичні підходи до оцінювання і результат оцінки тих самих ресурсів за умов різноцільового використання будуть різні.

Окремо взятий туристичний ресурс сам по собі є статичною категорією, і лише за умови поєднання та організування взаємодії ресурсу з іншими необхідними складовими, задіянням підприємницької ініціативи, людської праці та інвестицій статичний ресурс перетворюється на категорію динамічну – туристичний потенціал, здатність підприємства або дестинації, формувати і реалізувати туристичні послуги, продукти, які користуватимуться попитом і задовольнятимуть потреби туристів і відпочиваючих у визначених обсягах.

Вибір методу оцінювання туристичного потенціалу значною мірою залежить від етапу та об'єкта оцінювання. За етапом оцінювання можна виділити попереднє оцінювання можливостей туристичної придатності ресурсу або їх сукупності та підсумкове оцінювання можливостей використання ресурсу для формування конкретного туристичного продукту. До числа об'єктів оціню-

вання з позиції туристичних перспектив можна віднести як діючий готель, туристичну базу, історичну пам'ятку, музей, так і окрему земельну ділянку, будівлю, берег водойми, так і ресурси певної адміністративної територіальної одиниці, дестинації, які можна перепрофілювати під туристичну галузь.

При визначенні підходів до оцінювання окремо діючих чи то потенційних, туристичних об'єктів або ресурсів, території, дестинації потрібно, насамперед, визначити, з чиєї ініціативи проводиться таке оцінювання і для вирішення яких завдань.

Ключові завдання процесу оцінювання туристичних ресурсів подано у табл. 1. Ініціювати оцінювання туристичного потенціалу певної адміністративної території можуть органи місцевої влади, територіальні громади для активізації підприємницької і господарської діяльності, переслідуючи цілі створення нових робочих місць та збільшення туристичного потоку та податкових надходжень до місцевого бюджету. Природні та історичні ресурси, які мають туристичну привабливість здебільшого знаходяться в державній власності або у власності територіальних громад.

Оцінювання ресурсів може відбуватись з ініціативи власника ресурсу, земельної ділянки, об'єкта нерухомості, як з позиції визначення перспектив використання у туристичній сфері, так і при формуванні конкретних туристичних продуктів.

При формуванні нових туристичних продуктів оцінювання перспектив задіяння наявних рекреаційних, історичних, антропогенних та природних ресурсів дестинації здійснюють оператори туристичного ринку.

Інвестор при визначенні потенційного об'єкта інвестування проводить оцінювання наявних туристичних ресурсів та визначає перспективи формування туристичного потенціалу з позиції приросту інвестицій.

Для визначення перспектив формування або розширення туристичних потоків окремої дестинації, території може бути сформована ініціативна група, до прикладу, з числа ініціативних підприємців, громадських діячів та організацій, для виявлення кола зацікавлених осіб при реалізації проектів у туристичній сфері.

Отримавши відповідь на питання, хто і з якою метою здійснюватиме оцінювання туристичного потенціалу дестинації, потрібно провести інвентаризацію наявних туристичних ресурсів, як природних, так і антропогенних, окремих історичних та культурних об'єктів, оцінити наявний стан та перспективи формування туристичної інфраструктури, подієвих заходів, які можуть зацікавити потенційних туристів.

Зважаючи на розбіжності інтересів зацікавлених сторін та можливі відмінності в підходах окремих ініціаторів оцінювання туристичного потенціалу, для різних учасників оцінювання межі туристичної дестинації, в рамках яких формуватимуться туристичні продукти (окремі та комплексні) можуть визначатись по-різному. Місцеві громади та органи влади орієнтуватимуться на адміністративні межі, власники ресурсів та інвестори зосередять більшу увагу на туристичних об'єктах, переліку сформованих послуг. При формуванні туристичних турів об'єктом оцінювання повинен бути комплекс основних та допоміжних ресурсів та об'єктів, задіяних у процес реалізації туру.

Таблиця 1. Завдання оцінювання туристичного потенціалу, авторська розробка

Ініціатор оцінки	Завдання оцінювання	Попередня визначення	Формування переліку туристичних продуктів	Оцінювання ресурсного забезпечення та умов доступу до ресурсів	Параметри туристичного потенціалу
Органи влади, самоврядування	Продуктивне використання території, створення робочих місць	Меж дестинації	Товари туристичного призначення	Природних	Обсяг реалізації товарів туристичного призначення (<i>зрн./період</i>)
	Забезпечення належної віддачі майна	Переліку туристичних об'єктів	Сувенірна продукція	Природно-антропогенних	
Власник ресурсу	Розробка нового туристичного продукту	Рівня достатності інфраструктурного забезпечення (<i>достатній, обмежений, відсутній</i>)	Окрему туристичні послуги: – розміщення; – харчування; – екскурсійні; – транспортні; – оздоровчі.	Історико-культурних	Кількість туристів, екскурсантів (<i>осіб/період</i>)
Туристичний оператор	Вибір об'єкта інвестування		Комплексні туристичні послуги, тури (<i>за видами</i>)	Суспільно-історичних	Обсяг надання туристичних послуг (<i>зрн/період</i>)
Інвестор	Формування кола захищених осіб для реалізації проекту			Подєвих	
Ініціативна група				Інфраструктурного забезпечення	Визначення грошових потоків від формування і реалізації туристичних послуг (<i>зрн/період</i>)
				Інвестиційних	

Попереднє оцінювання ресурсного забезпечення передбачає не кінцеву вартісну оцінку окремих ресурсів, а лише їх наявність чи відсутність, достатність чи комплектність для формування визначеного переліку нових перспективних чи розширення вже освоєних туристичних продуктів дестинації. Зокрема, визначається: рівень туристичного освоєння окремих туристичних ресурсів; можливості для збільшення обсягів надання освоєних туристичних послуг; рекреаційне навантаження; можливі екологічні загрози для території внаслідок розширення туристичних потоків.

При залученні в туристичний обіг нових ресурсів потрібно визначити їх туристичну придатність, доступність, правові, економічні, технічні, екологічні можливості модернізації, реконструкції та використання.

Наступним важливим елементом процесу оцінювання туристичного потенціалу дестинації є визначення умов доступу до окремих ресурсів, які його визначають. Зокрема, коли йдеться про природні парки, заповідники, берегові, лісові, гірські смуги, пам'ятники чи музеї, які вже мають визначений туристичний статус та здійснюють обслуговування туристів на певних умовах, беруть до уваги можливості збільшення потоку туристів. Досліджуючи туристичні перспективи капітальних будівель, водойм, пам'яток або земельних ділянок під будівництво туристичних об'єктів, виникає питання права власності або визначення прав та умов користування такими об'єктами. За таких умов альтернативою придбання у власність може бути довгострокова оренда об'єктів, зокрема, коли вони знаходяться у комунальній власності, в розпорядженні чи у володінні органів місцевого самоуправління чи територіальних громад.

Перелік основних груп туристичних ресурсів та послідовність їх ідентифікації та дослідження наведено у табл. 2. Для визначення перспектив туристичного освоєння дестинації первинною є якісна оцінка окремих ресурсів, їхня унікальність, естетичність, екзотичність, які формують привабливість, зацікавленість туристів відвідати і ознайомитись з конкретними туристичними об'єктами.

Наявність відповідних якісних характеристик окремих туристичних ресурсів та об'єктів в межах дестинації є необхідною умовою формування і розвитку туристичної галузі. Для оцінювання якісних параметрів ресурсів дестинації, особливо на початковому етапі формування туристичних продуктів, доцільним є застосування експертних методів оцінки. Експерти туристичної галузі зможуть оцінити можливість зацікавлення туристів ресурсами дестинації, визначити перспективи виходу на ринок нових туристичних продуктів.

Наступним кроком оцінювання туристичних перспектив території є дослідження фізичних параметрів ресурсів, технічних, організаційних, екологічних, правових та економічних можливостей та обсягів формування конкретних туристичних продуктів. Для цього доцільним є використання системи фізичних параметрів відносно окремих туристичних ресурсів.

При організації туристичних потоків особлива увага повинна приділятися формуванню організаційної системи супроводу та обслуговування туристів при реалізації як конкретних туристичних послуг, так і їх сукупності.

Таблиця 2. Параметри окремих туристичних ресурсів, авторська розробка

№	Групи ресурсів	Підгрупи, (види) ресурсів	Якісні параметри	Фізичні параметри	Одиниці виміру
1.	Природні	Геологічні (спелеологічні). Орографічні (характеристика рель'єфу, ландшафт)	Закастрованість, довжина і глибина порожнин, вершини, плато	Глибина, протяжність, площа, висота над рівнем моря, гострота перепадів	% , м, м ²
		Кліматичні (середня температура, кількість опадів, вологість)	Сприятливі умови (по місяцям і сезонам)	Тривалість сприятливого періоду (купального, гірськолижного)	мм рт. ст., днів/рік
		Гідрографічні (бальнеологічні, водні)	Наявність мінеральних джерел, прибережних смуг	Дебет мінеральних вод, доступ до водойм, морів, річок, озер	м ³ , м ²
2.	Природно-антропогенні	Рослинні. Тваринні	Наявність лісів, луків, боліт, рослин, тварин	Доступність, поширення травин, рослин	види осіб, видів/м ²
		Заповідники (природні, біосферні), парки (зоологічні, дендрологічні) ботанічні сади	Природні особливості, історія формування	Площа природоохоронних територій, кількість відвідувачів	час ознайомл. осіб/об'єкт, грн/відвідувача
3.	Історико-культурні	Пам'ятки історії, культури, архітектури, мистецтва, археологічні, етнографічні	Наявність, перелік, стан, історична довідка, унікальність	Умови ознайомлення, пропускна здатність, завантаження, тривалість ознайомлення	час ознайомл. осіб/об'єкт, грн/відвідувача
4.	Інфраструктура	Заклади розміщення, харчування, оздоровлення, транспортні, інженерні комунікації	Наявність, перелік, перспективи розвитку	Пропускна здатність, завантаження, рівень достатності	потужність, пропускна здатність, кількість місць
5.	Інвестиційні	Визначення переліку об'єктів інвестування	Забезпечення естетичного сприйняття	Уможливлення фізичного споживання послуг	грн/об'єкт

При дослідженні наявного стану та перспектив туристичного розвитку дестинації особлива увага повинна приділятися визначенню рівня інфраструктурного забезпечення: транспортні сполучення, розв'язки, енергозабезпечення, зв'язок, можливості водопостачання та водовідведення, наявність закладів розміщення, харчування, медичного обслуговування тощо. Результатом таких досліджень повинне стати виявлення вузьких місць і визначення можливостей з їх усунення.

Результатом аналізу наявних туристичних ресурсів досліджуваної дестинації з позиції оцінювання туристичного потенціалу є визначення переліку та обсягів надання можливих перспективних туристичних продуктів, які можуть бути сформовані в її межах. При цьому визначається перелік наявних задіяних ресурсів та необхідні умови для належного формування туристичних продуктів: розширення мережі закладів розміщення, харчування, поява нових транспортних розв'язок тощо. При цьому визначаються конкретні напрями та обсяги необхідних інвестицій для створення прогнозних обсягів реалізації конкретного туристичного продукту або їх сукупності.

Заключним етапом процесу оцінювання туристичного потенціалу як господарських суб'єктів, так і дестинації в цілому є визначення обсягів туристичних та грошових потоків від формування та реалізації прогнозних обсягів конкретних туристичних послуг, як для окремих господарських суб'єктів, так і в межах дестинації.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати, що в основу оцінювання туристичного потенціалу господарського суб'єкта або дестинації повинна бути покладена оптимальна можливість формування і надання туристичних послуг за умови раціонального використання наявних туристичних ресурсів. Величина туристичного потенціалу може бути визначена як обсягом туристичного потоку (осіб) на одиницю часу, так і грошовими потоками від реалізації туристичних послуг.

Подальшим завданням наших досліджень є формування і адаптація методичного інструментарію для визначення туристичного потенціалу як окремих господарських суб'єктів, так і дестинації, при формуванні конкретних туристичних продуктів, виходячи з наявності та стану окремих туристичних ресурсів на різних етапах дослідження.

1. *Бейдик О.О.* Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К.: КНУ, 2001. – 397 с.

Beidyk O.O. Rekreasiino-turystski resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia, raionuvannia. – K.: KNU, 2001. – 397 s.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / Уклад. і головн. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпін: Перун, 2005. – 1726 с.

Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dop.) / Uklad. i holovn. red. V.T. Busel. – K.; Irpin: Perun, 2005. – 1726 s.

3. *Головач А.І.* Теоретико-методичні підходи до оптимізації розвитку туризму в дестинаціях // Вісник ДІТБ. – 2011. – №15. – С. 139–145.

Holovach A.I. Teoretyko-metodychni pidkhody do optymizatsii rozvytku turyzmu v destynatsiiakh // Visnyk DITB. – 2011. – №15. – S. 139–145.

4. *Донченко Л.М.* Оцінка пляжних ресурсів для рекреаційного використання на прикладі Запорізького Приазов'я // Географія і сучасність: Збірник наук. праць НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2005. – Вип. 13. – С. 129–135.

Donchenko L.M. Otsinka pliazhnykh resursiv dlia rekreatsiinoho vykorystannia na prykladi Zaporizhskoho Pryazov'ia // Heohrafiia i suchasnist: Zbirnyk nauk. prats NPU im. M.P. Drahomanova.– 2005.– Vyp. 13. – S. 129–135.

5. *Клпчук В.М., Клпчук О.О, Клпчук М.В.* Методика оцнки туристично-рекреацйних ресурсв адмнстративних районв Ивано-Франквськй облст для стратегчних потреб розвитку туристично-рекреацйної дйальност // Карпатський край: Вскник Прикрик. НУ им. В. Стефанника.– 2013.– №1. – С. 119–132.

Klapchuk V.M., Klapchuk O.O, Klapchuk M.V. Metodyka otsinky turystychno-rekreatsiinykh resursiv administratyvnykh raioniv Ivano-Frankivskoi oblasti dlia stratehichnykh potreb rozvytku turystychno-rekreatsiinoi diialnosti // Karpatskyi kraj: Visnyk Prykryk. NU im. V. Stefa-nyka.– 2013.– №1. – S. 119–132.

6. Науково-методичні засади реформування рекреацйної сфери / В.С. Кравцв, Л.С. Гринв, М.В. Копач, С.П. Кузик. – Львв: НАН України. ІРД НАН України, 1999. – 78с.

Naukovo-metodychni zasady reformuvannia rekreatsiinoi sfery / V.S. Kravtsiv, L.S. Hryniv, M.V. Kopach, S.P. Kuzuk. – Lviv: NAN Ukrainy. IRD NAN Ukrainy, 1999. – 78s.

7. *Смаль І.В.* Туристичні ресурси свту. – Нжн: НДПУ імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

Smal I.V. Turystychni resursy svitu. – Nizhyn: NDPU imeni Mykoly Hoholia, 2010. – 336 s.

8. *Стеченко Д.М.* Теоретичні аспекти дослідження природно-рекреацйного потенцалу регіону // Національний вскник ЧДЕУ.– 2009.– №2. – С. 65–76.

Stechenko D.M. Teoretychni aspekty doslidzhennia pryrodno-rekreatsiinoho potentsialu rehionu // Natsionalnyi visnyk ChDEU.– 2009.– №2. – S. 65–76.

9. *Ткаченко Т.І. Соколова К.О.* Теоретичні аспекти формування туристичного потенцалу підприємств // Вскник Маріупольського державного університету.– Серія: Економіка.– 2011.– Вип. 1. – С. 207–112.

Tkachenko T.I. Sokolova K.O. Teoretychni aspekty formuvannia turystychnoho potentsialu pidpryiemstv // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu.– Serii: Ekonomika.– 2011.– Vyp. 1. – S. 207–112.

10. *Ткаченко Т.І.* Територіально сфокусований розвиток суб'єктв туристичного бізнесу // Культура народв причерномор'я.– 2006.– №81. – С. 56–64.

Tkachenko T.I. Terytorialno sfokusovanyi rozvytok sub'iektiv turystychnoho biznesu // Kultura narodov pryuchernomor'ia.– 2006.– №81. – S. 56–64.

11. *Шаблій О.І.* Основи загальної суспільної географії. – Львв: Львв. ун-т ім. І. Франка, 2003. – 444 с.

Shablii O.I. Osnovy zahalnoi suspilnoi heohrafi. – Lviv: Lviv. un-t im. I. Franka, 2003. – 444 s.

12. *Medlik, S.* (2003). Dictionary of Travel Tourism and Hospitality. 3rd ed. Elsevier Science.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2016.